

הליכות בן הישיבה - הלכות מעשיות לבחור ישיבה

גליון מס' 8

הלכות לשוה"ר בשידוכים

מתוך דברי הגאון ר' שלמה זלמן דרוק שליט"א
ניתן לסמוך ע"ז הלכה למעשה

כיוון שבהלכות אלו הפרטים משתנים ממקרה למקרה והסכנה מרובה, צריך שיקול דעת בכל מקרה, והדברים הנכתבים כאן ובכלל זה הדוגמאות הם רק כללי ההלכה. והנה, הדברים הנכתבים כאן הם מההלכות החמורות שבתורה והנזקים הגלומים בהן הם לאין שיעור, ולכך יש ללמוד את כל הגליון בעיון, ואל יאמר אדם לא אכניס את עצמי לזה כלל, כי דיבור שאינו לתועלת אסור מדאורייתא ודיבור של תועלת חייבים לומר, ואי אתה בן חורין להבטל ממנה.

יש לשים לב שבכל האמור כאן כמעט ואין חילוק כשמדובר בחבר או קרוב משפחה, ובדברים שאסור לומר לא יגיד גם לאביו, ובדברים שחייבים לומר יספר אף שזה על אחיו או אחותו [ואם ישנה מההלכה פעמים יזיק גם לקרובו].

ההיתר לספר חסרונות - יש מקרים (שיפורטו להלן) שאם לא יספר אדם את החסרונות יעבור על צווי התורה, ואז, אם כוונתו בספרו היא לקיים את צווי התורה, לא שייך איסור לשוה"ר, משום שגדר איסור לשוה"ר הוא לדבר בכדי לתת דופי בחבירו, ולא כשמתכוין לתועלת כל שהיא. אבל אם אפי' חלק ממטרתו היא הכפשתו לכשעצמה אסור לו לספר למרות שעובר על צווי התורה האחרים, ולכן פסק הח"ח (לשוה"ר כלל י') שלא ידבר על שונאו לשוה"ר אף לתועלת משום שודאי יתערבו בכוונתו שיקולים שלא לתועלת. וכע"ז מציינו בסמ"ע (תכ"א) לענין הכאה, שהאיסור תלוי בכוונה שבמעשה, כמו שיובא להלן.

ואלו הם צווי התורה האפשריים: "לפני עור לא תתן מכשול" שאסרה תורה להשיא אדם עצה שאינה הוגנת לו, ונכלל בזה גם שלא להכשילו בדבר שאינו טוב ע"י שתיקתך (עיין בחלקת יעקב אה"ע ע"ט). 'השבת אבידה' שצוותה תורה למנוע כל הזק שמגיע לאדם, וחייב לטרוח רק עד מהלך ריס (עיין בשו"ע חו"מ רנ"ט ובב"ח סי' רנ"ט). וכמו שמצינו בנתי"מ (סי' כ"ח) שחייבים להעיד בשביל חבירו גם כשלא מבקשו להעיד למרות שאז אין "אם לא יגיד", מטעם השבת אבידה. "לא תעמוד על דם רעך" שצוותה תורה לסייע לאדם להנצל מכל צרה והזק ואפי' של ממון (עיין שו"ע חו"מ סי' תכ"ו ובחלקת יעקב שם ובשער משפט כ"ח), וחייב להוציא הוצאות בשביל זה ולטרוח אף יותר ממהלך ריס (סנהדרין עג.). ומצינו גם את זה בעדות שסובר השער משפט (כ"ח) שחייב להעיד גם מטעם 'לא תעמוד'. "ואהבת לרעך כמוך" "שמצווה על כל אדם לאהוב כל אחד מישראל כגופו" (רמב"ם דעות פ"ו ג'), כפי שפירשה ר"ע "מן דעלך סאני לחברך לא תעביד". [אך בדרך כלל אין איסור "לא תונו איש את עמיתו", כמו שכתבו הסתייפעלר (קה"י יבמות מ"ד) והאור שמח (אישות כ"ד) שאין הונאה אלא במכר שאין לו עניין בחפץ הזה גופא גם לולא ההונאה, אך בשידוכים שללא ההונאה ודאי שיש לה רצון בגברא הזה דווקא אין דין הונאה. והקה"י מפליג שאפי' בחייבי איסור עשה ולא אין מקח טעות]. ובמקרה שאינו כלול באחד מהאיסורים הללו, אם מספר עובר על איסור לשון הרע, ופעמים שעובר גם על איסורים אלו ממש כגון שמחמת זה יתבטל השידוך.

דבר שיפריע לחייהם כזוג: 'לא תעמוד' - בחלקת יעקב (אה"ע סי' ע"ט) נשאל אודות בחור החולה בסרטן והיחיד היודע מכך זה הרופא [כי מחוקי הרפואה היה שלא לידיע בתחילה את החולה וכ"ש שלא את בני משפחתו] ושואלו הרופא האם לספר את זה כדי שלא ינשא. והשיב, שכוין שהדבר אמור להפריע בחייהם המשותפים חייב לספר על כך. וגם הפתחי תשובה כתב (או"ח קנ"ו) שיש חובה לספר בשידוכין על מומים משום 'לא תעמוד'. והכלל הוא, שכל דבר שיהווה בעיה בחייהם המשותפים, הן בגלל חולי או מום והן בגלל שוני באופי חייבים לומר. וכתב בזה הספר חסידים (תק"ז) "לא יסתיר מום או חולי של בתו בדבר שיאמנו פן יאמרו קידושי טעות היו" ובזה צריך זהירות גדולה לבדוק האם באמת זה יפריע לחייהם המשותפים [וכן ודאי שאם אינו מכיר דיו את הבחור המדובר לא יענה כלל על סמך הכרתו המועטה, אלא יפנה את המברר למי שמכירו].

סוגי המומים ששייכים ב'לא תעמוד' - בשו"ע (אה"ע סי' ל"ט) כתוב שהמקדש אשה ע"מ שאין בה מומים, אם יש בה מומים הפוסלים את הכהנים בעבודה או אחד מהמומים המפורטים שם, בטלו הקדושים. וכתב בחוות יאיר (ר"כ) שמום שדרך העולם להקפיד עליו אפי' שאינו פוסל בכהנים כגון שלא יכולה להריח את התבשילים, נחשב מום, וכן מום שפוסל בכהנים ואין דרך להקפיד עליו באשה אי"ז מום. ובשו"ע (קנ"ד) מובאים סוגי מומים שכופין לגרש מחמתם, ובדרכי תשובה (או"ח קנ"ו) גם הביא סוגי מומים מסוימים. וכל אלו ודאי נכללים ב'לא תעמוד', אך ודאי שלא דווקא הם, אלא כ"ד שיפריע לחיים המשותפים, או חסרון גדול כגון שהוא חלש מאד ביר"ש או במדות, נכלל בזה. וכ"ז במומים שאינם גלויים, אבל מום גלוי אסור לומר כלל דשמה כשתראהו תתרחצ ואלו אם אחר יגלה את אוננה בזה לא תתרחצ ולכן אפי' אם שואלו ע"ז יתחמק ממנו וישתדל שלא לענות.

פגם שלא יפריע לחייהם כזוג - הקה"י (שם) הביא את הגמ' שמציעה לבן נכרי לילך למקום שאין מכירים אותו וישא אשה, ומוכיח שאע"ג שבנ"א מקפידים בזה אין צריך לספר משום שלאחר שינשא זה לא יפריע כלל לחייהם. וכן בן הנדה, מביא הקה"י (שם סי' מ"ט) שכל מה שכתב השו"ע שכן הנדה הוא פגום הכוונה במידותיו, אך אם רואה שהוא התחזק במוסר ותיקן מדותיו אסור לו לומר [אלא א"כ מפורסם שהוא בן הנדה וכדלקמן]. והטעם, שכל שלא שאלו שמה מוחל על כך, וכל שיש צד לומר שאין לספר אל יספר, ואם יספר שמה בגלל שאחר בא ומספר לא יתרחצ. וכה"ג מציינו בח"ח (רכילות כלל ט בבמ"ח) שאם רואה שהונו את חבירו פחות משות כיון שיש דעות שמותר אסור לגלות את אוננו. אך אם שואלו שלכך מוכח שאינו מוחל על מום זה, או שמכיר באופי האיש כגון שהוא חברו או קרובו ובטוח שלא יתרחצ לזה, יכול לספר.

הדברים שמוגדרים כפגם - בשו"ע (אה"ע ל"ט) מובא שאפשר לאדם לבטל קשר שידוכין מחמת שנודע ומפורסם שאחותה מומרת, כי יש בכך משום פגם אמיתי כשכולם יודעים על כך [ובזמננו לגבי אחות שיצאה לתרבות רעה יש לשאול לחכם]. וכן מובא (או"ח קנ"ג) שש"ץ שמפורסם שהיה בעל עבירות לא יהיה ש"ץ אע"ג שעשה תשובה. ומכאן, שפרסום של גנאי נחשב כפגם שאם שואלו יכול לומר. וא"כ, כ"ד שיש בו בושא בפירסומו יש בו משום פגם; אך אם אי"ז מפורסם, או שמפורסם אך לא שיחתם של הבריות וגם יתכן שלא יגורו בקרבת היודעים, אסור לומר גם אם שואלים אותו. וכן כל דבר שיש סיבה אמיתית שיקפיד עליו אפי' אינו מום, נחשב גם הוא כפגם ויכול לומר אם שואלו [ולכן טוב שישאל את המברר קודם שמתחיל לענות לו איזה סוג בחור הוא מחפש]. וכ"ז כשהמומים אינם גלויים וכנ"ל.

לע"נ אחינו שנחטפו ונרצחו ע"י בני עוולה הי"ד

הליכות בן הישיבה - הלכות מעשיות לבחור ישיבה

גליון מס' 8

הלכות לשוה"ר בשידוכים

מתוך דברי הגאון ר' שלמה זלמן דרוק שליט"א
ניתן לסמוך ע"ז הלכה למעשה

מתי יספר על המום - האגרות משה פסק (בח"ד ל"ב ד') שאשה גרושה מותרת שלא ללבוש פאה שחייבת ללבושה מדת יהודית בזמן הפגישות, משום שאם ידעו שהיא גרושה לא ירצו להשתדך עמה, ורק לאחר כמה פגישות תספר שהיא גרושה שכך יתכן שכבר ימחל על כך. ומכאן, שכל דבר שאם יספרו לאחר כמה פגישות יתכן שתמחל עליו, אסור לומר בתחילה. וכ"כ השבט הלוי (ח"ו תשובה ר"ה). אך דברים שאם לא תמחל היא לא תמחל גם לאחר כמה פגישות, צריך לספר מיד, ולא יתן להם להפגש ולפתח תקוות שוא.

כבוד ותפארת - בגמ' בב"ב (טז.) מסופר שכשהיה אלמנה שלא נשאת היה איוב "מהדר שמיה עלה", ופרש"י בפ' הראשון שהיה אומר שהוא קרוב שלה, ומוכח שדבר שההקפדה עליו היא רק משום 'מה יאמרו' מותר לשקר בשבילו. והטעם שמשנין מפני השלום, וגם כאן בא לעשות שלום בית שהרי בא לבנות בית, ואפי' בכדי למנוע צער כתב בספר חסידים שמותר לשקר. וכן כל שלא באמת מקפיד ולאחר זמן עתיד להתחרט על הקפדתו, כגון שגדולה ממנו בכמה שנים, חייב לשקר [ואם יכול להשיג את מטרתו בלי לשקר ועכ"פ לא שקר גמור יעשה זאת (ועיין בח"ח בבמ"ח בענין זה)]. והנה המג"א (או"ח קנ"ו) הביא בשם ספר חסידים ששקר על העתיד אסור לשקר אפי' מפני השלום, אך הקשה עליו האליה רבה שהרי כתוב ביבמות (סה:) שכששמואל הלך למשוך את דוד למלך אמר לו ה' שיאמר לשאול שהולך כדי לזבח זבח שלא יהרגנו, וכיצד שיקר לו על להבא, ומיישב הפמ"ג שכיון שהמהרש"א כתב שבאמת עשה זבח אע"ג שלא באמת בשביל זה הלך לא נחשב כשקר על העתיד. והשו"ע הרב תמה על חילקו של המג"א וכותב המשנ"ב שהמג"א צ"ע, ולהלכה ישקר גם שקר על העתיד אם צריך.

להגזים - מותר להגזים קצת בשבחים למברר, וכמו לענין הספד שכתב בשו"ע (יו"ד שד"מ) שמותר להגזים, והטעם מתבאר מהט"ז שכיון שאפשר לתלות שהנפטר היה עושה כך אילולא נמנע מפני מתו או כי לא היה כ"כ באפשרותו, וא"כ 'בכח' יש לו מידות אלו רק שבפועל לא מימש זאת ואי"ז שקר, וטעם זה שייך גם בשידוכים, שאפשר לתלות שבהמשך השנים היה מגיע לכך. אך אסור להגזים יותר מידי כי לא מסתבר שהיה מגיע עד כדי כך. ובמקרה שאם לא יגזים יותר מידי יווצר רושם שלילי למברר מותר להגזים. ואם הקפדת המברר רק משום כבוד ותפארת ודאי שמותר להגזים וכדלעיל.

כשלא יודע את הדבר בעצמו - בנדה (סא.) כתוב שהטעם שהריגת הנשואים בישראל אחר החורבן נקראת על שם גדליה בן אחיקם כי הוא לא שמע לדברי יוחנן בן קרח ולא שמר עצמו מפני ישמעל בן נתניה, ומכך מסיקה הגמ' "אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקיבולי לא מבעי מיחש ליה מיבעי", ומספרת הגמ' שרבי טרפון לא רצה להחביא אנשים שיצא עליהם קול שהרגו נפש ואמר להם שאמנם אסור לקבל את השמועה אך לחוש צריך. וכותב שם רש"י וז"ל "ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם", ותוס' והרא"ש חולקים ואומרים שלא מצינו דין זה אלא מביאים משאילתות דרב אחאי שחשש שמא יהרגנו המלך, וכותבים שזה כוונת רבא ב"למיחש מיבעי" שדווקא כשיתכן הפסד לו או לאחרים צריך לחשוש. ולכן, אם יצא קול על הבחור המדובר בדבר שהיה צריך לספר אם היה אמת, ואינו יודע אם נכונה השמועה, צריך לומר, אך ידגיש באמירתו שזו רק שמועה ולכן יחוש לה אך שלא יקבלה.

כשהוא עצמו גם לוקה בזוה - הח"ח (לשוה"ר כלל י') אסר לומר פגם ברוחניות שלוקה בו גם המספר, כיון שחזקה שאין כוונתו לשם שמים, וא"כ עובר על איסור לשוה"ר כדלעיל. ובכה"ג אסור לומר אפי' דברים ששיש בהם משום לא תעמוד, כי לא תעמוד אינו דוחה איסור לשוה"ר. והסמ"ע (תכ"א) כתב לגבי מי שרוצה להכות אדם כדי שלא יכה אחר ואינו יכול בדרך אחרת, אם היה עושה זאת בכל אדם מותר, כי מוכח שכוונתו לשם שמים, ואם לא, מוכח שיש לו עניין בהכאת אדם זה, ואסור. אך אם המוכה קרובו שודאי רצונו הוא להציל את קרובו, מותר. וא"כ אם מבררים בשביל קרובו, יכול לספר גם אם לוקה בדבר זה, משום שוודאי שכוונתו היא לתועלת קרובו.

שאלה - בחור שיש לו מעט שערות לבנות ורוצה לצובעם או לתולשם בשביל השידוכים האם יש בזה משום 'לא ילבש'?

תשובה - כתב הב"ח (יו"ד קפ"ב) שאם אדם לובש בגד אשה לא בכדי להדמות לאשה או לנוי אלא מפני הצינה וכד' או לשמחת פורים מותר, אך כתב הש"ך שאם שינה את כל בגדיו לבגדי אשה עד שנראה כאשה אסור. וכן, פסק הפמ"ג (או"ח תרצ"ו). ומכאן יש ללמוד, שאע"ג שכתב השו"ע (יו"ד קנ"ו) שאסור ללקט שערות שחורות מתוך לבנות משום לא ילבש, אם הוא בחור צעיר שאין כונתו להתיפות אלא להדמות לשאר בני גילו מותר.

שאלה - בחור שבמהלך פגישות עם בחורה ובא אחר ונשתדך עמה האם יש כאן דין 'עני המהפך בחררה'?

תשובה - הגמ' בקידושין (נח:) כותבת על דברי המשנה ששליח שנשלח לקדש וקידש לעצמו מקודשת לו, שמ"מ עשה מנהג רמאות, ובהמשך כותבת הגמ' שעני המהפך בחררה נקרא רשע. והנה לגבי שליח לא כתבה הגמ' את הלשון רשע, ובאמת השו"ע שהביא את דין המשנה כתב שנחשב מנהג רמאות ולא הזכיר שנקרא רשע. ואפשר לומר כמה טעמים בדבר: א. לפי שיטת התוס' וכך פסק הרמ"א ש'עני המהפך בחררה' זה דווקא במכר דומיא דמעשה דרב גידל שיכול למצוא אחרת, אך במציאה ובאשה אינו נקרא רשע. ב. תוס' מעמיד את המשנה שאמר לה שהוא שליחו של פלוני ואח"כ אמר הרי את מקודשת לי, וא"כ הרי הציג בפניה את ב' האפשרויות למי להנשא והיא זו שנתרצתה לשליח יותר מלמשלח ואינו רשע בכך שהציע לה להנשא לו מאחר שלא העלים ממנה את הצעת המשלח, [ומ"מ מנהג רמאות יש כאן כי הוא שליח וצריך היה לומר למשלח שהוא לא עומד לעשות את שליחותו בשלמותה]. אך במכר לא משנה למוכר זהותו של הקונה ולא נחשב שבחירת הלקוח היתה החלטתו של המוכר. ג. בחו"מ (רל"ז) כתוב שכשעוד לא סיכמו בניהם על המכר ובא אחר וביקש ממנו למכור אינו נחשב רשע, וגם בשליח המשלח עוד לא סיכם עם האשה על נישואיהם. ולפי"ז אפשר לישב את הרמב"ם שכותב גם לעניין שליח שנקרא רשע, שמדבר כשסיכמו ביניהם [והרמב"ם חולק על התוס', וגם בהפך יש דין עני המהפך].

ולכן, במקרה דנן ששייכים לכל הפחות שני הטעמים הראשונים אין דין 'עני המהפך בחררה' אך מ"מ ודאי שלא ראוי לעשות כן.

לע"נ אחינו שנחטפו ונרצחו ע"י בני עוולה הי"ד